

BUJDOSÓ JÁNOS

A VALLÁS ÉS AZ EGYHÁZ HELYZETE KÁRPÁTALJÁN SZTÁLIN ÉS HRUSCSOV IDEJÉN A VÖRÖS ZÁSZLÓ¹ KÖRZETI LAP TÜKRÉBEN

Az 1940-es évek közepén Közép-Európa s egyben Kárpátalja is gyors ütemű politikai változások színtere lett. A változásban közrejátszottak a környező országok területi követelései a második világháborút elvesztő Magyarországgal szemben.

Az 1938-1939-ben az anyaországhoz visszakerült Kárpátalja magyar lakosságának öröme nem volt hosszú életű, mivel hányattatása a történelem viharaiban 1944. szeptember 24-én újrakezdődött, egy újabb korszak felé sodorva vidékünket. Ezen a napon a Tatár-hágón betört a szovjet hadsereg. Október 28-án elfoglalták Ungvárt, amivel gyakorlatilag megtörtént Kárpátalja katonai megszállása Csap kivételével, amelyet november 29-ig tartott a magyar honvédség. A háborús események hatására mintegy 25 ezer magyar a trianoni Magyarország területére menekült. „... A ruszin (ukrán) lakosság nagyobb része némi felszabadulásként élte meg a Vörös hadsereg bevonulását, a magyarok számára ez üldöztetést, a fasizmushoz hasonló módszereket hozott Kárpátalján”.²

A kárpátaljai magyarság két út előtt állt: Csehszlovákia vagy Szovjetunió. Abba hamarosan beletörődtek, hogy újra kisebbségi élet vár rájuk mindkét esetben. A reménykedők egy része Prága felé tekintett, másik része a szovjet hatalomban, azaz Moszkvában bízott, a többség viszont közömbösen vette tudomásul az eseményeket.

1944. november 26-án, Munkácson a városi moziban az NKVD felfegyverzett osztagainak a jelenlétében összeültek a 663 tagú kárpátaljai népi bizottságok küldöttjei, akik határozatban kimondták „Kárpáton túli Ukrajna újraegyesülését” Szovjet Ukrajnával. A magyar- és németlakta településekről nem hívtak küldötteket, ahonnan azért sem jöhettek küldöttek, mert a

GULAG³-ba hurcolták a férfilakosságot, illetve a fronton vagy hadifogságban voltak. A szovjet hatóságok adatai szerint 1945. január 1-ig több mint 250 ezer Kárpátaljai lakos írta alá „önkéntesen” az „újraegyesülést” kérő munkácsi manifesztumot. A határozat szövege szerint „a pártkonferencia az egész nép akaratát és nemzeti törekvését kifejezve követeli a történelmi igazságtalanság megszüntetését és Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való egyesülését”. Maguk a kommunisták is jól tudták, hogy Kárpátalját legfeljebb anektálni, bekebelezni, hozzácsatolni lehet a Szovjetunióhoz, mivel sohasem volt része sem a szovjet birodalomnak, sem Ukrajnának, de még a szláv őshazának tekintett Kijevi Rusznak sem. Ugyanakkor a lakosság akaratára való hivatkozást túlságosan is gyenge érvek tartották, ezért kellett tehát „történelmi” érvek gyártani mellé. A konferencia legfeljebb a kommunisták nevében nyilatkozott. Még az ukrán történészek nagy része is elismeri, hogy nem a nép, hanem a hatalom képviselői ültek a Munkácsi Filmszínházban azon a nevezetes novemberi napon. Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a népbizottságok kongresszusa nemhogy Kárpátalja lakosságának egészét, de a nagyobbik felét sem képviselte.⁴

A napjainkban is hivatalosan használt „vozjednanja” „újraegyesülés” kezdettől fogva politikai, ideológia töltetű, híjával van minden logikának, hiszen a mai Kárpátalja területe sohasem tartozott Ukrajnához, még határos sem volt azzal. Egyes ukrán kutatók mégis amellett kardoskodnak, hogy a Kijevi Rusz befolyási területe volt a mai Kárpátalja. Szerintük a magyar honfoglalók leigázták az itt élő szlávokat, akikkel és a mai ukránokkal genealógiai azonosságot és folyamatosságot tételeznek fel. Erre alapozzák az ősi szláv földek „újraegyesülésének” ideológiáját. Bár az elmélet tudományos alaptalanságát már többször igazolták a régészeti és antropológiai, nyelvészeti, néprajzi adatokat feldolgozó írások, monográfiák, de a hatalom és a hivatalos ukrán történelemtudomány körömszakadtáig ragaszkodik az „újraegyesülés” téveszméjéhez.⁵

1945 januárjában Klement Gottwald Sztálinnal folytatott megbeszélést Kárpátalja sorsáról. Ezzel a problémával kapcsolatosan került sor Sztálin és Benes levélváltására. Végül abban egyeztek meg, hogy a háború befejezése után véglegesen döntenek Kárpátalja hovatartozásáról. Mint ismert, 1945. június 29-én hosszas tárgyalás után Moszkvában a Szovjetunió és Csehszlovákia kormánya megkötötte azt a szerződést, amely rögzítette Kárpátalja kiválását a Csehszlovák államból. A Magyarországgal kötött 1945. január 20-i fegyverszüneti egyezmény 2. cikke értelmében Magyar-

ország kötelezte magát, hogy az 1937. december 31-én fennállott határok mögé vonja vissza csapatait, tehát Kárpát-Ukrajna birtokbavétele jogilag is semmissé vált.⁶

Hét hónapig húzódo tárgyalások után Moszkvában a Szovjetunió és Csehszlovákia 1945. június 29-én aláírták azt a szerződést, amely alapján, Kárpát-Ukrajnát Szovjet-Ukrajnához csatolták. Az aláírási aktust Vjacseszláv Molotov szovjet külügyminiszter a következő szavakkal ünnepelte: „Kárpátontúli Ukrajnát már a IX. században elszakították igazi hazájától, amikor a magyar arisztokrácia és kapitalisták uralma alá került. Minden ukrán állandó álma volt, hogy testvéreiket Ukrajnához csatolják. Ez csak akkor történhetett meg, amikor a Vörös Hadsereg felszabadította ezt a területet, és annak népe 1944. november 26-án dönthetett sorsáról.” Furcsa, hogy Molotov már a IX. században arisztokráciáról és kapitalistákról beszél, ami nyilván szólva is több évszázados anakronisztikus túlzás.⁷

Az egyezményt követően Kárpátalja nyugati határait kiigazították a Csap-Ungvár közötti vasútvonaltól északra végig az Ung folyásán Uzsovig és az 1939 áprilisától 1944 őszéig létező magyar-szlovák határ közötti 1056 négyzetkilométernyi volt magyar területet, főként a szovjet fél stratégiai érdekeinek megfelelően, a két ország lényegében megfelelte. Ekkor a vasútvonaltól nyugatra eső 15, az Ung és a Latorca között fekvő magyar falut — Bátfa, Botfalva, Gálocs, Katergény, Kincseshomok, Kisszelmenc, Kistéglás, Konczháza, Minaj, Palágykomoróc, Palló, Sislóc, Szürte, Tiszasalamon, Ungtarnóc –, valamint a többségében ruszin- és szlovák lakta Órdarmát a Szovjetunióhoz csatolták. A szerződéssel a korábban külön létező Nagyszelmenc és Kisszelmenc falut az új csehszlovák szovjet határ a települést nagyjából a keleti harmadában a fő utcát keresztezve nagyjából kettévágta. Több mint fél évszázada, két méternél magasabb szögesdrótos kerítés választja el egymástól, a hajdan egységes magyarlakta falu ma Szlovákiában, illetve Ukrajnában fekvő két részét.⁸

A szovjet-csehszlovák paktum 1946. január 30-án lépett hatályba, de már előtte január 22-én, a közigazgatás megváltoztatásával a vidéket, Ukrajna Kárpátontúli területévé (Zakarpatszkaoblaszty) szervezték át.

Kárpátalját ezáltal betagolták a Szovjetunióba, amely köztudott volt vallás és klérus ellenes nézeteiről. A szovjet hatóságok nem tiltották ugyan az egyházak működését, de szigorúan ellenőrzésük alatt tartották azokat, megfigyelőket küldtek a misékre, akiknek kötelességük volt részletesen beszámolni az igehirdetések tartalmáról.⁹

A magyarság a Kárpát-medencében a második világháborút követően sehol sem került olyan világnézeti elnyomás alá, mint Kárpátalján. Bár az egyházakat kénytelenek voltak megtérni bizonyos keretek között, a hivatalos szervek nem nézték jó szemmel az egyházak működését. Az alaphangulatról a pártpropaganda vallásellenes agitációja volt hivatott gondoskodni.¹⁰

1945-1946-ban Ukrajnában teljesen államosították az egyházi és felekezeti vagyont. Ez azt jelentette, hogy az egyházközségnek azután az államtól kellett bérletbe vennie saját korábbi templomaikat. A hatóságok igyekeztek korlátozni a hittan órák számát. Az 1944-1945-ös tanévben lecsökkentették a hittan órák számát, majd az 1945-1946-os tanévben megtiltották a hittan iskolai oktatását, és a papoknak tilos volt a tanintézményekbe belépni. Az iskolán kívül még egy ideig megtarthaták a hittan oktatást, de már 1948-tól bármely formáját keményen büntették.¹¹

Az ateista nevelésből a „Vatikán ügynökei” elleni küzdelemből természetesen a könyvkiadásnak is ki kellett venni a részét. Ebben a magyar nyelvű könyvkiadásra létrehozott ungvári Kárpáti Kiadó jeleskedett, amely a szovjet uralom több mint négy évtizedes korszakában számos könyvet, brosúrát jelentetett meg e tárgyban. Számos vallásellenes, úgynevezett „felvilágosító” mű látott napvilágot, melynek „babérkoszorús” szerzője évtizedekig Szikszai Aladár, a hajdani kispap, majd az Ungvári Állami Egyetem ateizmus tanészékének tanára, aki ezen kívül több pártfunkciót is betöltött. Harcos szellemű „műveinek” a címét még napjainkban is borzadva emlegetik Kárpátalján, (Igazság a református egyházzól (1962)., A reverenda mögött (1976.)).¹²

A ruszinság legfontosabb lelki-szellemi támaszának a görög katolikus egyháznak az üldöztetése és korlátozása is rövid időn belül megkezdődött. Már 1944 végétől mintegy félszáz lelkész külföldre menekült a megtorlások elől. A kétnyelvű, főként Ugocsai ruszinokat, de az itt élő mintegy 30-40 ezer görög katolikus magyart a vallásuk után ukránnak minősítették. 1949 februárjára befejeződött a görög katolikus egyház 1946-tól tartó felszámolása és bekényszerítése a pravoszláv egyházba. A püspökség 350 papjából 49-et a „szovjet nép ellenségének nyilvánítottak”, (ami nagyon népszerű intézkedés volt abban az időben) és koholt vádak alapján 25 évi kényszermunkára ítélték, közülük 30-an gulágokban vesztették életüket. Közben a szovjet belügyi hatóságok által szervezett sikertelen merénylet után, a munkácsi kórházban sebesülten fekvő Romzsa Tódor (1911-1947) görög katolikus püspököt 1947. november 1-én az NKVD egyik ügynöke ciánállal meggyilkolta. Kárpátalján a szovjet megszálló hatóságok állandósították a „proletárdiktatúrát”, a terrort és a gulágoztól megmenekült embereket sem kímélték.¹³

Chira Sándort, egykori ungvári szemináriumi rektort, titokban görög katolikus püspökké szentelték Romzsa Tódor utódaaként. 1949-ben letartóztatták és 25 évi kényszermunkára ítélték. Az 1956-os amnesztia után haza térhetett, de egy év múlva titokban végzett lelképásztori munkája miatt újabb 5 év kényszermunkára ítélték és örökre kitiltották Kárpátaljáról. 1983-ban Kazahsztánban hunyt el, 86 éves korában, távol szülőföldjétől. Bár a szovjet rendszer bevezetése után a kárpátaljai görög katolikus egyházat fokozatosan felszámolták, a vallásukhoz hű papok a magyar és ruszin falvak többségében továbbra is a görög katolikus liturgia szerint folytatták a szertartást.¹⁴

Az ortodoxia és a szláv nyelvű liturgia iránti ellenszenv miatt a magyar görög katolikus falvakban az 1950-es évektől a görög katolikusság egyet jelentett magyarságuk megtartásával. Annak ellenére volt ez így, hogy köztudottan a ruszinok is görög katolikusok, azonban náluk a nemzeti liturgia nyelve nem volt veszélyeztetve, mint a magyaroknál. A salánki görög katolikus híveknek az ortodox papok iránti ellenszenvé több konkrét esetben is megnyilvánult. Amikor az 1960-as években a salánki papot az ortodox egyház egy évre eltiltotta a szolgálattól, helyére „szakáklas pravoszláv papot” helyezett ki, aki azonban az első liturgiát sem tudta megtartani, mert mielőtt megszólalt volna, két asszony karon fogta és kivezette a templomból. Ezután egy teljes évig, míg a salánki papot vissza nem helyezték korábbi jogaiba, pap nélkül, a kántor vezetésével tartották a liturgiát.¹⁵

A református és római katolikus egyház sem menekült meg a megtorlások elől. A református egyház lelkészeinek egy része még 1945 előtt elhagyta Kárpátalját. A megfélemlítések itt sem maradtak el. Három lelkipásztort, Narancs Imrét, Balogh Sándort és Szutor Jenőt elsőként tartóztatták le a múltban végzett politikai tevékenység vádjával. Ismeretlen helyen és körülmények között, fogolytáborban haltak meg. A megmaradt lelkipásztoroknak fele az „ébredési mozgalom” híve lett, és vállalva a kockázatot tovább tevékenykedett. Közben az államhatalom részéről folyt a pontos felmérés, minden lelkészről adatot gyűjtöttek, az aktívabbakat megfigyelték. 1947-ben a református egyház Baráti Kör szervezete levelet írt Sztálinnak, melyben a református egyház jogait próbálták védeni. A levél szerzőit hamarosan letartóztatták és megindult a református papok ellen a hajszja. A vád ellenük szovjetellenes tevékenység a néphatalom megdöntésére irányuló kísérlet, az emberek félrevezetése és szovjetellenes propaganda végzése a fiatalság körében.¹⁶

A második világháború után a kárpátaljai római katolikus egyház is elszakadt egyházmegyéjétől, és a megpróbáltatásokkal teli szovjet időszak köszöntött rá. A vallásosság, a hívő emberek meggyőződése elleni harc 1945-től a hivatalos politika szintjére emelkedett, és a hívőközösségek élete egyre nehezedett. A vallásos egyesületek megszűntek, a gyermekek hitoktatása kiszorult az iskolából, majd teljesen tilos lett. Az egyház elveszítette épületeinek tulajdonjogát. A plébániákat (egyházi irodákat, papi lakásokat) ki kellett üríteni (ma még felmérhetetlen, mennyi régi okirat, történelmi feljegyzés ment veszendőbe), az egyházi anyakönyveket át kellett adni az állami hatóságoknak. Az államosított templomokat a hívőközösségek bérbe vehették, és a használatért komoly adókat kellett fizetni. Egyre több helyen zárták be a templomokat, mert megvonták az egyházközösségek államjogi bejegyzését („regisztrációját”) és az istentiszteletre készült szenthelyeket átalakították raktárrá, műhelyé, tornateremmé, sőt ateista múzeummá (a bezárások többsége 1956–1962 között történt).¹⁷ 1945-1952 között a 48 latin szertartású pap közül 19-et letartóztattak, szovjetellenes tevékenységgel vádolták őket. 10-25 évre ítélték el őket. Haklik Sándor esperes és Pásztor Ferenc beregszászi fő esperes Szibériában halt meg ismeretlen körülmények között. 1956-tól a római katolikus papokat is haza engedték a lágerekből, valamennyien amnesztiát kaptak és rehabilitálták őket. A meghurcolt, egészségileg megrokkant papok szigorú állami megfigyelés mellett végezhatték csak munkájukat.¹⁸

Bár a hruscsovi korszak kezdete a kárpátaljai papok számára is meghozta a várva várt szabadulást a lágerekből és a munkatáborokból, 1956-1957 között fokozatosan visszatérhettek a gyülekezetükhöz. Az utolsó nagyobb megtorlásra az 1956-os pesti felkelés leverése után került sor, amelynek hatása Kárpátalját is elérte. 1958 decemberében tartóztatták le a Gálocsából Husztra kerülő Gecse Endre református lelkészt, azzal vádolták, hogy szovjetellenes tevékenységet fejtett ki a gálocsi ifjak körében, illetve fegyveres felkelésre ösztönözte őket. A koncepciós perre azért nem került sor, mert 1959. január 7-én vattalás közben agyonverték a KGB ungvári pincéjében.¹⁹

Gecse Anna, Gecse Endre tiszteletes húga így emlékezik az akkor történetekről: „1958. december 2-án öcsémet elvitték. Az ügyészségen egyetlen terhelő bizonyíték Hitler Harcom-jának kötete volt, amelybe beleírták Bandi nevét. Pedig ő ki nem állhatta, ha valaki beleírta a nevét könyveibe. Miután így „igazolták” az ellenforradalmi izgatás vádját, „amerikai kapcsolatait” is felrótták. Az „amerikai kapcsolat” úgy jött létre, hogy Bandi huszti gyülekezetétől kapott egy palástot, amelyet Amerikából küldött anyagból varrtak.”²⁰

1945-től a Szovjetunióban a hivatalos szervek nem nézték jó szemmel az egyház működését, és rövid időn belül megindult a vallásellenes kampányuk az újonnan megszerzett kárpátaljai területen is. Bár a sajtó nem vállalta fel nyíltan az egyház üldözését, nem számolt be egyházi személyek elleni koncepciók perekről, azonban az alaphangulatról a pártpropaganda vallásellenes agitációja volt hivatott gondoskodni, ami híven tükrözte a párt valláshoz való viszonyát. A párt minden téren megpróbálta az egyház ellen fordítani a lakosságot, mind politikai, mind gazdasági és mind kulturális téren. Talán a kulákság és a egyház elleni harcra szólít fel legtöbbit a „Vörös Zászló”²¹ is, amelyre számos példa szolgál bizonyítékkul.

„A kommunista nevelés egyik legfontosabb feladata: harcot vívni a kapitalizmus csökevényei, a vallási babonák ellen. Erről soha nem feledkezünk meg. Munkatervünket oly módon állítjuk össze, hogy abban helyet kapjon a materialista világnézet ismertetése, a természeti és társadalmi jelenségek megmagyarázása.”²² „A pártszervezetnek harcos ateistákat kell nevelni, alapos ismeretekkel kell őket felvértezni, meg kell ismertetni őket azokkal a törvényekkel, melyek nálunk az egyházra vonatkoznak.” Csupán csak az a feladat, hogy az embereket meg kell ismertetni a haladó szovjet tudománnyal, a materialista világnézettel, és ez által valódi ateistákat nevelhetnek az ország javára.²³ „A vallás arra tanítja a hívőket, hogy a „mennyei országába” az út a földi nyomoron és szenvedéseken át vezet. De a szovjet nép, a kommunista párt vezetésével kitartóan harcol a szebb földi életért és nem tartja szükségesnek a vallás vigasztaló hazugságait és a „másvilágról” szóló meséit.”²⁴ olvashatjuk néhány sajtópublikációban, amely már elővetíti mit is várhatunk a szovjet sajtótól a vallással kapcsolatban.

A kerületi pártlapban gyakoriak még azon publikációk is, amelyek a „reakciós egyház és az imperialista háborús uszító” országok kapcsolatát mutatja be, valamint azt, hogy közösen, hogyan ármánykodnak a népi demokrácia országai és „haladó” rendszere ellen. Ezekkel a sajtópublikációkkal is megpróbálták az egyház és a vallás ellen hangolni az embereket, olykor olyan párhuzamokat vonva a kapitalizmus és az egyház között, amely teljes mértékben szolgálta a szovjet pártérdekeket a vallás elleni harcban.

„Az egyház és az imperialisták szövetsége” c. cikkben többször is kihangsúlyozták, hogy az egyház a kapitalista rendszer szolgáltója és aljas eszközökkel mindent megtesz, hogy „urát” a kapitalizmust szolgálja és eltíporja a népi demokráciákat.

Majd hozzátészik: „valamennyi kapitalista országban széleskörűen khasználják ma az uralkodó osztályok az egyházat a reakciós céljaik érdekében;

alárendelik maguknak a vallási szervezeteket és bekapcsolják azokat a maguk hatás- és befolyáskörébe. Különösen aktívan támogatja gazdáit a római katolikus egyház, amely ma, mint a múltban is mindenkor, a kizsákmányoló osztályok szófogadó eszköze. A Vatikán, a katolikus egyház székhelye, mozgósítja minden erejét a világreakció megsegítése érdekében s támogatja annak a világalomért folytatott harcát a demokrácia ellen. A Vatikán szövetsége az amerikai milliárdosokkal még jóval a második világháború előtt alakult ki, de különösen megerősödött ezután. ...A protestáns egyházak úgynevezett „ekumenista” mozgalomát a burzsoázia ugyancsak kihasználja a maga érdekében. Ez a mozgalom szintén az amerikai reakció vezetése alatt áll. ... Az amerikai reakció azon tervei azonban, amely harácsoló céljai számára meg akarja szerezni a világ valamennyi hívőjét, bukásra van ítélve. A világreakció minden arra irányuló kísérlete, hogy az egyszerű hívőket bekapcsolja agresszív terveibe, mindinkább a néptömegek ellenállásába ütközik. A néptömegek a béke és a demokrácia megerősítését kívánják. Azok az erők, amelyek a békéért és a demokráciáért harcolnak, felfedik és elsöprik utjukból az imperialista burzsoázia és a reakciós egyház szövetségét.”²⁵

A következő cikk „XII. Pius a „totális diplomácia” szolgálatában” is a Vatikán és az imperialisták együttműködéséről szól, ezáltal megpróbálja fellebbenteni a fátylat az egyház acsarkodásáról a szovjet tömb országaival szemben. Az Amerikai Egyesült Államok felszólította az egyházat, hogy „mozgósítsanak minden eszközt a hidegháború megnyerése” érdekében. „XII. Pius pápa március 17-én a kardinálisokhoz és a nunciusokhoz és a Vatikán európai megbízottjaihoz üzenetet intézet, amelyben azt az utasítást adja, hogy nagyarányú propaganda hadjáratot indítsanak az USA kormánya politikájának feltétlen támogatására. Többek között az üzenet azt javasolja, hogy mégnagyobb mértékben használják fel a katolikus sajtót az amerikai kormány politikájának propagálására. A Vatikán és a Wall-Street szövetsége nem véletlen jelenség. E barátság alapját a reakció és a népbutítás e két legfontosabb központjának érdekközössége képezi. ...A pápa jól tudja, ha elsüljed a Wall-Street hajója, nem áll meg többé az „anyaszentegyház” sem.” A publikáció azt is felrója, hogy az egyház egykor Hitlert is támogatta, és amikor a fenevad kikerült irányítása alól, akkor azt csak a szovjet állam tudta megállítani, de amint elmúlt a veszély, a kapitalisták az egyházzal karöltve újabb összeesküvéseket szerveztek. „A „szentegyház” még jobban felbátorodott, miután a tengerentuli emberbarátok Hiroshima és Nagaszaki japán városok gyermekeire és asszonyaira ledobták az atombombá-

kat. Az „isten földi helytartója” kijelentette, hogy a természet törvényei, melyek ezt a halált hozó fegyvert a legkeresztényibb Truman kezére juttatták, a „végtelen istenség kegyelmének jelei.” XII. Pius pápa mozgósította minden erejét az új „keresztes hadjáratra.” „Mindszenthy bíboros magyarországi államellenes összesküvése, a demokrácia aktív harcosainak a legyilkolása, a népi demokrácia országaiban való kémkedés és szabotálás, az 1949. július 13-i pápai dekrétum, mely szerint Pius pápa kitagadással fenyeget meg sokszázmillió embert, akik a kommunizmust támogatják, - mindez és még sok más csak arra szolgál, hogy segítse a nyugájtson az amerikai imperializmusnak véres tervei megvalósításában....”²⁶

„A vallási erkölcs reakciós lényege” című cikkben érdekes megközelítést és magyarázatot nyer a vallási erkölcs lényege. A szovjet interpretációban ezen erkölcsi téziseknek van szovjetellenes és emberiségellenes töltete. „A vallás a kizsákmányoló osztályok erkölcsét hirdeti és terjeszti. A vallási erkölcs hivatása az, hogy a hívők lelkébe passzivitást, megalázkodást és megbékélést tápláljon. Ennek az erkölcsnek a reakciós lényét azonnal észre vesszük, mihelyt közelebből megvizsgáljuk a vallási tiz parancsolatot. A vallási erkölcs egyik alapelve az, hogy: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”. Ilyesmit hirdetni a kapitalista társadalomban ahol gazdagok és szegények, kizsákmányolók és kizsákmányoltak vannak, azt a célt szolgálja, hogy megbékéltesse a dolgozókat az elnyomókkal, elsötítette osztályöntudatokat, elvonja őket a felszabadulásért folyó aktív forradalmi harctól. A vallási erkölcs azt követeli a néptömegektől, hogy nyugodjanak bele a legszörnyűbb szenvedésekbe a földön és ezért ellenszolgáltatásul örök boldogságot ígérnek a „tulvilágon”. Ily módon megpróbálja, hogy a dolgozókat a burzsoázia alázatatos rabjaivá tegye. Ez teljesen megfelel a kizsákmányolók érdekeinek.” A továbbiakban még a cikk leírja, hogy a vallás a nőket nem tekinti egyenrangúaknak a férfiakkal, ami szintén csak a kapitalista világ országaiban lehetséges, azonban a „kommunista erkölcs” elutasítja ezeket a nézeteket. Majd ezt követően az egyház nemzetiségekkel kapcsolatos nézeteit is górcső alá veszi és a szovjet értékrendnek megfelelően mutatja be. „A vallási erkölcs ellentétben áll azokkal az elvekkel, amelyek a szocialista társadalom és a szovjet soknemzetiségű állam alapszik. A vallás azt állítja, hogy a különböző nemzetiségű és hitvallásu emberek idegenek egymásnak és ellenségek. A vallás a különböző nemzetiségű embereket elkülöníti egymástól, nemzetiségi viszályt szít és ellenségeskedést kelt a népek között. Az egyház által hirdetett nemzetiségi és vallási gyűlölet nem

egyeztethető össze a népek barátsága és egyenjogúsága szovjet eszméjével, a Kommunista Párt nemzetiségi politikájának alapelveivel.”²⁷

A párt a tudományt is megpróbálta felhasználni a vallás ellen, ezzel is gyengíteni tekintélyét a néptömegek között. Ennek példáit mutatják a „Vörös Zászló”-ban megjelent „Tudomány és vallás” c. cikkek, amelyek évente újra és újra feltűntek a körzeti lap hasábjain. Íme, az egyik a sok közül:

„A tudomány a környező világ logikus, tapasztalati és kritikus megismerésén, elemzésén alapszik. A tudomány célja a természeti erők megismerése és azoknak az emberiség szolgálatába való állítása. A vallás a világról, a természeti jelenségekről és az emberi társadalomról alkot ferde, téves, hazug képet. A vallás alapját a vakhit képezi, amely elveti a józanész megfontolását és az emberi gondolkodást teljesen a hit szolgálatába állítja. Sztalin elvtárs az első amerikai munkásdelegáció kérdéseire válaszolva, világosan és kifejezően nyilatkozott: „minden vallás olyan valami, ami a tudománnyal ellenkezik.” A vallás mindenfajta babona forrása. Mind kettő őseink agyában fogant, mikor ezek a legegységibb tudás hijával voltak. A babona és a vallás egyaránt azért alakult ki, mert az emberek nem ismerték a legegységibb természeti törvényeket. A haladó tudomány, amelyet a marxista filozófia vezérel, a világ teljes egységét hirdeti. Ezzel szemben a vallás alapját a világi lét részre való bontottságának elmélete képezi. A vallás abból indul ki, hogy a világ két egymástól, lényegében különböző, ellentétes részből áll. Az egyik az anyagi világ, a másik a szellemi, lelki világ.”²⁸ Ezt követően a cikk hosszasan leírja, hogy nincsen olyan dolog, amit meg ne lehetne magyarázni tudományos úton, csak az egyház próbálja a tudományokat korlátok közé szorítani, ezzel is gátat szabva a haladó eszméknek, azonban a kommunista embert nem lehet ezekkel a tévhitekkel becsapni. „Országunk a kommunizmus hona. A kommunizmus a korszerű tudományokon épül. A vallásra nincs szüksége. Marx pontosan meghatározta a vallás lényegét: „a vallás – ópium a népnek.”²⁹

„A vallás az egészség ellensége” c. cikk ugyancsak a tudományt próbálja felhasználni az egyház ellen. Leírja, hogy a papok mindig is üldözték a tudomány hírnökeit, és azt tanítja, hogy a „betegségeket az isten vagy az ördög küldi azért, mert az emberek vétkeztek.” Az emberek tudatlanságát pedig kihasználva a papok és sarlatánok megpróbálják megszilárdítani tekintélyüket a balga nép körében. „A judaizmusnak, a mohamedánságnak és a kereszténységnek, mint minden vallásnak számtalan, az egészségre káros szokása, hagyománya, parancsa van.” Ezek közül megemlíti a zsidóknál a körülmetélést, mint „utálatos operációt”, a mohamedánoknál azt a törvényt, hogy az asszonyok

arcát sűrű lószőrből font hálóval kell eltakarni, ami szintén egészségtelen. Azonban a legtöbb egészségre káros szokása a keresztény egyháznak van: „*husvétkor az emberek mindenkivel ajkon csókolják egymást. A csók által a legveszedelmesebb kórságok – szifilisz, tüdőbaj, difteritisz terjedhetnek. Ugyancsak az egészségre káros hatása az a szokás, hogy a szentképeket csókolják, közös kehelyből áldoznak, csókolják a keresztet. Minden szovjet embernek kötelessége, hogy aktívan küzdjön a káros szokások ellen, melyeket a vallások terjesztenek...*”³⁰

Azonban a párt nem csak politikai téren, a tudomány felhasználásával akarta befeketíteni az egyházakat, hanem gazdasági téren is a kizsákmányoló kapitalista rendszer szolgálaként próbálta bemutatni a papokat. Több olyan cikk is megjelent, amelyben bemutatják, hogy a vallási vezetők, papok több földet kapnak, vagy akár más privilégiumokat a kolhozistákkal szemben. Sőt azokat a helyi vezetőket is kigúnyolják, akik akár csak jó barátságot ápolnak az egyházzal.

Egyik példa erre az „*Idegen munkaerővel dolgoztat földjén*” című cikk. „*A badalói református lelkész 5 hektár földet birtokol, amit nem maga művel meg. Amikor 1946 tavaszán a földet a szegényparasztoknak osztották szét addig járta a hivatalokat, míg a föld egy részét visszakapta. Most pedig felesbe, harmadába dolgoztatja meg a földet, sőt még a harangozójának is juttat belőle. Pedig a lelkész bőségesen meg tudna élni az adókból, amelyeket a hivektől kap tekintve azt, hogy pénz nélkül nem kereszteli meg a szegény gyerekét, nem megy el a temetésre. Ideje volna, hogy a falusi tanács véget vessen annak, hogy a református lelkész idegen munkaerőt zsákmányoljon ki. A törvény ugyanis a papnak, mint hivatalnoknak csak 0,15 ha földet engedélyez, és ehhez kell tartania magát a badalói falusi tanácsnak is.*”³¹

Azonban a vallásellenesség nem állt meg az egyházakat becsmérelő cikkeknel. Vallásellenes esteket szerveztek a falvakban és városokban. A kerületi pártlap állandóan közölt úgynevezett témákat egyházellenes eszmecserékre, amit a kollektívákban meg kellett vitatni, amelyek szerintük szintén nagy segítséget nyújtanak a kommunista nevelésben és az emberek szemének felnyitásában. Íme, egy részlet egy ilyen olvasókonferenciáról. Kerekes elvtársnő, popovói könyvtáros vallásellenes estet rendezett. „*Az esten részleteket olvastak fel Karmanszkij „A Vatikán - a sötétség és világreakció ihletője” c. könyvéből. Az esten részt vett a falusi értelmiségi dolgozók és a kolhozisták nagy száma. A popovói könyvtárban rendszeresen tartanak tematikus estéket és olvasókonferenciákat. Ez nagyban hozzájárul a dolgozók kommunista neveléséhez, a szovjet könyvek terjesztéséhez.*”³²

A falvakban és városokban különböző „felvilágosító” csoportokat hoztak létre, melynek elsődleges szerepe volt a lakosság „kultúrszínvonalának” az emelése, és átnevelése. A következő cikk a „*Falusi lektorium*” is egy hasonló kultúrmunkáról számol be. Gáton falusi lektorium alakult 1948. április 1-én, amelynek munkájában nagy szerepet játszottak az ismeretterjesztő előadások. „*Ezen előadások célja teljesen kiirtani az elmaradozott babonákhoz, és régi egyházi mesékhez hasonló nézeteket a föld keletkezését, az ember életét illetően. A kulák itt is igyekezik befolyását megtartani az ellenpropagandával, ártani munkáinknak. Mi azonban már azt is megmagyaráztuk a lakosságunk előadások keretében, hogy a kulák a nép legádázabb ellensége.*”³³

A kor szellemét idézve ezen sajtópublikációk által, betekintést nyerhetünk a Kárpátalján uralkodó vallási helyzetről. Habár a szovjet sajtó nem számol be koncepciók perekről, elhurcolásokról és szankciókról, amely az egyházakat és azok képviselőit sújtották volna, ebből a néhány példából is láthatjuk, hogy milyen nehéz volt a helyzete akkoriban a kárpátaljai egyházaknak. A szovjet vezetés szinte minden területen támadást indított a „hit és képviselői” ellen, mindent megtett annak érdekében, hogy ellehetetlenítse az egyházak helyzetét, bemocskolja azok hírnevét, és a lakosságot is megpróbálta a klérus ellen fordítani. A pártpropagandát és a sajtót felhasználva, megpróbálták ateista szellemben „átnevelni” a lakosságot, és létrehozni a kommunista pártban vakon megbízó szovjet polgárt.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. BOTLIK JÓZSEF: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez.* Ungvár-Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 2000.
2. BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt.* Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997.). Hatodik Síp Alapítvány-Mandátum könyvkiadó, Budapest 1997.
3. BOTLIK JÓZSEF-DUPKA GYÖRGY: *Ez hát a hon...* Budapest-Szeged, Mandátum-Univerzum, 1991.
4. CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában,* PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2004
5. DUPKA GYÖRGY: *Kárpátalja magyarsága.* Markó és Kiss nyomda Kft., Budapest, 2000.
6. GULÁCSY LAJOS önéletrása: *Mélységből a magasba, Bizonyágtétel az elmúlt időkről.* Kiadja a Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya Kiadó, Ungvár. é.n.
7. MAJNEK ANTAL: *A kárpátaljai római katolikus egyház története.* In: *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról.* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998.
8. MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói.* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.
9. PILIPKÓERZSEBET: *Identitás és hit.* Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007.
10. Sz.n.: *Jó pásztor volt,* Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó. é.n.

FELHASZNÁLT SAJTÓPUBLIKÁCIÓK:

1. BELJÁJEV K.: *A vallás és a család* // Vörös Zászló, 1959. július 8. 15. évfolyam, 82. (1688) szám.
2. DANCS ÉVA: *A tanulók ateista szellemben való nevelése* // Vörös Zászló, 1955. december 29. 11. évfolyam, 104. (1161) szám.
3. KANDIDOV B.: *A vallás az egészség ellensége* // Vörös Zászló, 1950. február 2. 6. évfolyam 10. (440) szám.
4. KÉMEDI KÁROLY: *Idegen munkaerővel dolgoztat a földjén* // Vörös Zászló, 1948. február 19. 4. évfolyam 16. (236) szám.
5. KISS KÁROLY: *Vallásellenes est a falusi könyvtárban* // Vörös Zászló, 1954. november 11. 10 évfolyam, 91. (1044) szám.
6. KORJANOV V.: *XII. Pius a „totális diplomácia” szolgálatában* // Vörös Zászló, 1950. március 30. 6. évfolyam 26. (456) szám.
7. MICHAILENKO I.: *Az égyház és az imperialisták szövetsége* // Vörös Zászló, 1948. október 17. 4. évfolyam 85. (305) szám.
8. SINKOVSKI GÉZA: *Falusi lektorium* // Vörös Zászló, 1948. augusztus 8. 4. évfolyam 65. (285) szám.
9. SISAKOV V.: *A tudomány és a vallás* // Vörös Zászló, 1949. augusztus 4. 5. évfolyam 62. (388) szám.
10. SZ.N.: *Ateistákat nevelünk* // Vörös Zászló, 1962. szeptember 29. 1. évfolyam, 70. szám.
11. SZELEZNEV M.: *A vallási erkölcs reakciós lényege* // Vörös Zászló, 1954. szeptember 12. 10 évfolyam, 73. (1026) szám.

JEGYZETEK:

¹ Az Ukrajnai Kommunista (Bolszevik) Párt Beregszászi Körzeti Bizottságának, valamint a városi és körzeti végrehajtó bizottságának közlönye. 1962-től az Ukrajnai KB Kárpánton-túli területi bizottsága és a dolgozók képviselői területi tanácsának lapja, a berehovói területi kolhozi-szovhozi termelési igazgatóság mellett.

² BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica*. Budapest, Hatodik Síp alapítvány, 2000. 284.

³ oroszul: ГУЛар: Главноеуправлениеисправительно-трудовыхлагерей [Glavnojeupravlenyjejszpravitelno-trudovihlagerej], azaz „Javitómunka-táborok Főigazgatósága”. A kifejezés alatt a sztálini Szovjetunió egészét behálózó munkatáborrendszerét értjük. A táborokban a sztálini politika bel- és külföldi ellenzőit, hadifoglyokat, illetve más okokból elhurcoltakat kemény fizikai munkára fogták, napi 10-12 órát dolgoztatták őket, miközben élelem- és egészségügyi ellátásukról alig gondoskodtak.

⁴ Móríc Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest, Hatodik Síp alapítvány, 2001. 128-132.

⁵ BOTLIK József, 2000. i. m. 285.

⁶ BOTLIK József-Dupka György: *Ez hát a hon...* Budapest-Szeged, Mandátum - Univerzum, 1991. 53.

⁷ BOTLIK József, 2000. i. m. 284. old.

⁸ U.o. 285. old.

⁹ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*, Ungvár, PoliPrint Kiadó, 2004. 216.

¹⁰ BOTLIK József-Dupka György, 1991. i. m. 117.

¹¹ BOTLIK József: *Hármaskereszt alatt*. Hatodik Síp Alapítvány Könyvkiadó, Budapest, 1997. 279.

¹² BOTLIK József, 1997. i.m. 280.

¹³ BOTLIK József, 2000. i. m. 286.

¹⁴ BOTLIK József, 2000. i. m. 291.

¹⁵ PILIPKÓErzsébet: Identitás és hit. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007. 102.

¹⁶ Mélységből a magasba. Bizonyágtétel az elmúlt időkről. Gulácsy Lajos önéletírása. Szerkesztette: Szántó János. Kiadó: Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, „Patent” Nyomda, Ungvár. é.n. 56-63.

¹⁷ MAJNEK ANTAL: A kárpátaljai római katolikus egyház története. In: Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998.

¹⁸ DUPKA György: Kárpátalja magyarsága. Budapest, Markó és Kiss Nyomda Kft. 2000. 79-80.

¹⁹ DUPKA György, 2000. i.m. 76-77.

²⁰ Sz.n.: Jó pásztor volt, Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó. é.n. 54.

²¹ A körzeti lap célja, hogy magyar nyelven tájékoztasson mégis a falvak és városok nevéit sosem használta magyarul csak az orosz változatát. (pl. Beregszász-Berehovo, Csefalva-Csetovo stb.) A „Vörös Zászló” nem használta a hosszú „f” „ú” és „ü” betűket. Valamint a magyar neveket is az orosz helyesírás szabályai szerint használta: családnév, keresztnév és az apa neve, (pl. Brekovszki Judit, apja István) ezzel is figyelmen kívül hagyva a magyar helyesírás szabályait, összemossa azt az oroszossal.

²² DANCs Éva: A tanulók ateista szellemben való nevelése // Vörös Zászló, 1955. december 29. 11. évfolyam, 104. (1161) szám.

²³ Sz.n.: Ateistákat nevelünk // Vörös Zászló, 1962. szeptember 29. 1. évfolyam, 70. szám.

²⁴ BELJÁJEV K.: A vallás és a család // Vörös Zászló, 1959. július 8. 15. évfolyam, 82. (1688) szám.

²⁵ MICHAJLENKO I.: Az egyház és az imperialisták szövetsége // Vörös Zászló, 1948. október 17. 4. évfolyam 85. (305) szám.

²⁶ KORIJANOV V.: XII. Pius a „totális diplomácia” szolgálatában // Vörös Zászló, 1950. március 30. 6. évfolyam 26. (456) szám.

²⁷ SZELEZNEV M.: A vallási erkölcs reakciós lényege // Vörös Zászló, 1954. szeptember 12. 10 évfolyam, 73. (1026) szám.

²⁸ SISAKOV V.: A tudomány és a vallás // Vörös Zászló, 1949. augusztus 4. 5. évfolyam 62. (388) szám.

²⁹ U.o. 1949. augusztus 4. 5. évfolyam 62. (388) szám.

³⁰ KANDIDOV B.: A vallás az egészség ellensége // Vörös Zászló, 1950. február 2. 6. évfolyam 10. (440) szám.

³¹ KÉMedi Károly: Idegen munkaerővel dolgoztat a földjén // Vörös Zászló, 1948. február 19. 4. évfolyam 16. (236) szám.

³² KISS Károly: Vallásellenes est a falusi könyvtárban // Vörös Zászló, 1954. november 11. 10 évfolyam, 91. (1044) szám.

³³ SINKOVszKI Géza: Falusi lektorium // Vörös Zászló, 1948. augusztus 8. 4. évfolyam 65. (285) szám.